

Wiktoría Bednarz, Aleksandra Buda

Uniwersytet Rzeszowski

Nieletnia ofiara przestępstwa handlu ludźmi

Wstęp

Prawa człowieka mają genezę w godności ludzkiej, której nikt nie może nam odebrać. Stanowi ona podstawę wolności, wynika z bytu ludzkiej egzystencji, dlatego dotyczy każdego człowieka bez względu na płeć, pochodzenie, religię, rasę czy orientację seksualną. Jest to zatem wartość sama w sobie, nienaruszalna. Swe odzwierciedlenie znajduje w wielu międzynarodowych oraz krajowych aktach prawnych. Wzmianki o godności możemy znaleźć w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (przede wszystkim w artykule 30)¹ czy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r., która uznaje ją za podstawę wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie².

Prawa człowieka kreują standardy prawne chroniące podstawowe wartości dla życia ludzi w godności. Państwo powinno spełniać rolę gwaranta, który także ustanowi procedury dochodzenia swych uprawnień. Prawa człowieka zabezpieczają w szczególności jednostkę przed nadmierną ingerencją ze strony państwa oraz gwarantują jej wolność, która może być ograniczona jedynie w ściśle określonych przypadkach. Wszelkie inne działania polegające na jej ograniczaniu są bezprawne.

Przez wiele stuleci wyrazem tej bezprawności było niewolnictwo, które istniało niemalże od samego początku cywilizacji. Pierwsze wzmianki w ustawodawstwie na ten temat możemy znaleźć już w Kodeksie Hammurabiego z XVIII w. p.n.e. Osoba, która całkowicie podlegała swojemu właścicielowi, uznawana była za rzecz, a także bardzo często za część składową posiadanego majątku. „Pan” mógł uczynić z niewolnikiem praktycznie wszystko – sprzedać, zabić czy zastawić dla zabezpieczenia swojego długu.

¹ Art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

² Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 10 grudnia 1948 r.

W starożytności niewolniczy rynek zaopatrywały przede wszystkim wojny, a samo zjawisko niewolnictwa odgrywało zasadniczą rolę w gospodarce oraz rozwoju kultury i nauki³.

W czasach średniowiecza nie odegrało ono tak ważnej roli przede wszystkim z powodu feudalnych stosunków społecznych. Jednak niewolnictwo stało się ważnym źródłem gromadzenia kapitału przez kupców.

W okresie nowożytnym europejska gospodarka nabrała szybkiego tempa rozwoju – głównie przez stworzenie gospodarki plantacyjnej, której podstawą byli niewolnicy sprowadzani z Afryki. Przyczyniło się to do powstania i rozwoju kapitalizmu.

Z czasem jednak zjawisko niewolnictwa zaczęło być poddawane krytyce, a także dążono do poprawy bytu osób zniewolonych. Kres tej zależności przypada na przełom XVIII i XIX w. Pierwszymi państwami, w których niewolnictwo stało się nielegalne, były Anglia i Walia, natomiast formalnie zakazane zostało we Francji w 1774 r., jednak po upływie kilku lat przywrócone przez Napoleona. W USA pojawiła się także inicjatywa jego potępienia w Deklaracji Niepodległości, lecz delegaci Kongresu nie zdecydowali się na tak stanowcze posunięcie. Za zainicjowanie likwidacji niewolnictwa na gruncie ponadnarodowym uznaje się podpisaną w Wiedniu w 1815 r. Deklarację Mocarstw w sprawie zniesienia handlu Murzynami (została ona ostatecznie dołączona do aktu końcowego Kongresu Wiedeńskiego). Stwierdzono w niej m.in., że „że handel, znany pod nazwą handlu Murzynami afrykańskimi, przez sprawiedliwych i oświeconych ludzi wszystkich czasów był uważany za sprzeczny z zasadami ludzkości i moralności powszechnej”⁴. Obecnie w systemach prawnych możemy dostrzec formalny zakaz niewolnictwa, jednakże zjawiska handlu ludźmi nie udało się wyeliminować, co doprowadziło do tego, że zaczęto je określać mianem współczesnego niewolnictwa (znalazło to odzwierciedlenie w Deklaracji Wiedeńskiej z 1993 r., gdzie właśnie użyto powyższego sformułowania). Bez wątplenia przeraża fakt, że w obecnych czasach człowiek może być traktowany jak przedmiot, co jest szczególnym pogwałceniem praw człowieka, a w szczególności jego godności i wolności.

Przestępstwo handlu ludźmi w prawie międzynarodowym

Handlem ludźmi zajmowano się na arenie międzynarodowej od dawna. Stał się on przedmiotem międzynarodowych regulacji na początku XX w.

³ B. Nowak, *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami* [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, red. Z. Lasocik, Warszawa 2006.

⁴ K. Sońta, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015.

Pierwszym traktatem, który wprowadził definicję niewolnictwa, handlu niewolnikami oraz zobowiązał rządy państw do jego zniesienia, była Konwencja Ligi Narodów przyjęta 25 września 1926 r. w Genewie. Warto zaznaczyć, iż mimo upływu niemalże stu lat od uchwalenia tego dokumentu, ma on nadal status aktu obowiązującego. W artykule pierwszym Konwencji ustalono, iż „niewolnictwo jest stanem czy położeniem jednostki, względem której stosowane jest postępowanie w całości lub części wynikające z prawa własności” oraz „pojęcie handlu niewolnikami obejmuje wszelkie pojmanie, nabycie lub odstąpienie danej osoby celem uczynienia z niej niewolnika; wszelkie nabycie niewolnika dla sprzedaży lub zamiany, jakkolwiek akt odstąpienia drogą sprzedaży lub zamiany niewolnika nabytego dla celów sprzedaży lub wymiany, jak i w ogóle wszelki rodzaj handlu lub przewozu niewolników”⁵. Według powstałych statystyk szacuje się, że pomiędzy 1815 a 1957 r. na arenie międzynarodowej przyjęto blisko 300 porozumień, które dotyczyły zwalczania niewolnictwa w różnych jego formach⁶.

Eksperci przez wiele lat podejmowali próby sformułowania definicji pojęcia handlu ludźmi. Doktor Karol Sołta w swej pracy naukowej trafnie wskazał stanowisko Międzynarodowej Organizacji do spraw Migracji, która w raporcie z 1995 r. stwierdziła, że „bez jasnego rozumienia i definiowania, czym jest handel ludźmi, nie jest możliwe ani rozwinięcie mocnych podstaw prawnych, pozwalających na skazanie przestępców zaangażowanych w handel ludźmi, ani efektywne zwalczanie tego zjawiska”⁷. Na przestrzeni lat powstawało wiele definicji, które co pewien czas były uzupełniane dodatkowymi przesłankami. Jednak dopiero w Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi z 2000 r., który stał się aktem uzupełniającym Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, pojawiło się pierwsze legalne i uniwersalne określenie na zjawisko handlu ludźmi. Zgodnie z artykułem 3 Protokołu „handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje jako minimum wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki po-

⁵ Konwencja w sprawie niewolnictwa z 25 września 1926 r., Genewa, Dz.U. 1931, nr 4, poz. 21.

⁶ K. Sołta, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym...*

⁷ Tamże.

dobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów”⁸. Pomimo wielu terminów określających to okrutne zjawisko, można wyróżnić trzy wspólne elementy, które występują w każdym z nich: jest to przemieszczanie się, eksploatacja i przymus⁹.

Nieletni jako ofiara przestępstwa handlu ludźmi

Ofiarami handlu ludźmi coraz częściej stają się osoby nieletnie, które wykorzystywane są do prostytucji, przemysłu pornograficznego, żebrania, kradzieży oraz innych przestępstw (np. rozprowadzania narkotyków). Artykuł 2 Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii z 25 maja 2000 r. zawiera kilka bardzo istotnych definicji w tym zakresie: „*handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą*”, z kolei dziecięca prostytucja to „*wykorzystywanie dzieci do czynności seksualnych za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek rekompensatą w innej formie*” oraz „*dziecięca pornografia oznacza jakiegokolwiek pokazywanie, za pomocą dowolnych środków, dziecka uczestniczącego w rzeczywistych lub symulowanych ewidentnie czynnościach seksualnych lub też jakiegokolwiek pokazywanie organów płciowych w celach przede wszystkim seksualnych*”¹⁰. Natomiast Konwencja o prawach dziecka z 1989 r. zawarła w swej treści sformułowanie dotyczące terminu „dziecko”, przez które rozumie się „każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletniość”¹¹.

Organizacja Amnesty International oszacowała, że w 2013 r. sprzedano 126 milionów dzieci, których miejscem docelowego pobytu stała się Europa Zachodnia (głównie Niderlandy, Belgia, Niemcy). Ofiary tego przestępstwa (w tej części świata) najczęściej wykorzystywane są w seksbiznesie. Z kolei statystyki UNICEF oraz ICAT opublikowane w 2018 r. wskazują, że dzie-

⁸ Art. 3a Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r., Dz.U. 2005, nr 18, poz. 160.

⁹ K. Sońta, *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym...*

¹⁰ Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, Nowy Jork, 25 maja 2000 r., Dz.U. 2007, nr 76, poz. 494.

¹¹ Konwencja o prawach dziecka, Nowy Jork, 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526.

ci stanowiły odsetek 28% ze wszystkich zidentyfikowanych ofiar handlu na świecie¹². Jednak w raporcie dosadnie podkreślono, że liczba ta jest znacznie większa, niż wskazują dane. Szokujące dla społeczności są informacje, które dowodzą sytuacji, w których rodzice sprzedają swoje dzieci za działkę narkotyków czy kilka dolarów (zjawisko szczególnie rozpowszechnione w USA). Ten przykład obrazuje, że bardzo często w proceder handlu dziećmi zamieszani są także członkowie ich rodzin.

Należy postawić pytanie: w jakim celu przestępcy dokonują tych czynów? Odpowiedź jest jednoznaczna – przede wszystkim w celu świadczenie usług seksualnych, żebractwa, udziału w popełnianiu przestępstw, nielegalnej adopcji czy wyzysku przy pracach w fabrykach oraz plantacjach (szacuje się, że 250 mln dzieci na świecie w wieku od piątego do czternastego roku życia wykonuje pracę, z czego jedna trzecia z nich robi to w skrajnie niebezpiecznych warunkach).

Organizacje międzynarodowe poprzez różnorodne ustawodawstwa starają się zwalczyć handel ludźmi, a także zapewnić bezpieczeństwo i ochronę ofiarom tego incydentu. W roku 2010 Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła Globalny plan działania w zakresie zwalczania handlu ludźmi, w którym zalecono m.in. ochronę i wsparcie ofiar, ściganie oraz wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami na poziomie krajowym i międzynarodowym. Duże działania w tym zakresie podjęło także NATO. W roku 2004 w Stambule została przyjęta „Polityka NATO przeciwko handlowi ludźmi”, w której podkreślono, iż handel ludźmi jest zbrodnią zasługującą na szczególną krytykę.

W przypadku Unii Europejskiej na gruncie jej ustawodawstwa zwalczanie tego zjawiska jest priorytetowym działaniem. Pierwszoplanowym dokumentem w tym zakresie jest Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 listopada 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar (zastąpiła ona decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW)¹³. Dokument podkreśla, że organy ścigania państw członkowskich powinny kontynuować swą współpracę w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Eksponuje także większą bezbronność dzieci, w przypadku których ryzyko stania się ofiarą jest większe. Dlatego pierwszorzędym zadaniem członków Unii Europejskiej jest zabezpieczenie interesów dziecka zgodnie z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencji o prawach dziecka. Jeden z bardziej istotnych punktów dyrektywy zaznacza

¹² UNICEF: *Niemal 1/3 ofiar handlu ludźmi na świecie to dzieci*, <https://unicef.pl/co-ro-bimy/aktualnosci/dla-mediow/unicef-niemal-1-3-ofiar-handlu-ludzmi-na-swiecie-to-dzieci> (dostęp: 13.05.2022).

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 listopada 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz.U. UE. L. 2011, nr 101, poz. 1.

obowiązek ochrony przez państwa członkowskie ofiar handlu ludźmi przed „ściganie oraz karaniem za działania przestępcze, takie jak korzystanie z fałszywych dokumentów, oraz przestępstwa na podstawie przepisów dotyczących prostytucji oraz imigracji, do których popełnienia osoby te zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji tego, iż stały się ofiarą handlu ludźmi”¹⁴. Celem tego posunięcia jest zabezpieczenie ofiar przed kolejnymi złymi doświadczeniami, gdyż w zdecydowanej większości bezprawne działania nie są podejmowane z ich własnej woli. Uregulowanie to zachęca również do zeznawania w postępowaniu karnym przeciwko swoim oprawcom. Ofiarom zapewnia się niezbędne wsparcie przed, w trakcie i po zakończeniu procesu. Jest to m.in. wykwalifikowane doradztwo prawne, możliwość dochodzenia odszkodowania, a także w stosunku do osób szczególnie pokrzywdzonych (gwałtem, niewolnictwem, usunięciem organów itd.) nadzwyczajne traktowanie podczas procesu (np. unikanie zbędnych przesłuchań). Ponownie podkreślano szczególne zastosowanie ww. przesłanek w stosunku do nieletnich ofiar, gdyż ze względu na ich bezbronność zakres wsparcia musi być zwiększony. Jednakże przewidziano również pewien wyjątek od tych uregulowań. Mianowicie ściganie lub karanie za przestępstwa nie jest wykluczone w przypadku, gdy dana osoba (uważana za ofiarę handlu ludźmi) popełni czyn zabroniony z własnej, nieprzymuszonej woli.

Jak można zauważyć, prawo międzynarodowe oraz unijne zdecydowanie potępia i zakazuje handlu ludźmi. Z licznych aktów prawnych można wywnioskować, że przez lata próbowano i nadal próbuje się zapewnić ofiarom jak najlepszą opiekę i powrót do równowagi. We wspomnianej dyrektywie m.in. zwrócono uwagę na obowiązek rozwijania regulacji i strategii przez podmioty międzynarodowe, państwa członkowskie, instytucje oraz agencje unijne.

Nieletnia ofiara handlu ludźmi jako podmiot przestępstwa

Niezwykle interesującym zagadnieniem jest kwestia odpowiedzialności karnej ofiar handlu ludźmi. Nierzadko zdarza się, że osoba pokrzywdzona jest również podmiotem przestępstwa. Może być potencjalnym sprawcą takich czynów zabronionych, jak: nielegalne przekraczanie granicy państwa, posługiwanie się fałszywymi dokumentami, odpłatne świadczenie usług seksualnych czy dopuszczanie się w związku z tą działalnością kradzieży i oszustw. Wiele kontrowersji wzbudza wątek karalności nieletnich ofiar handlu „żywym towarem” za czyny zabronione, które zostały popełnione w okresie przebywania w niewoli.

¹⁴ Tamże.

Jak wynika z treści omówionych aktów prawnych, według międzynarodowych standardów praw człowieka oraz regulacji europejskich dzieci świadczące płatne usługi seksualne są uważane za ofiary przestępstwa handlu ludźmi i powinny otrzymać specjalną ochronę. Dotyczy to również przypadków uczestnictwa we wszelkiego rodzaju działalności przestępczej, do której zostały zmuszone. Znajduje to wyraz w przepisach dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar. Zawarty w niej artykuł 8 wprowadza klauzulę niekaralności pokrzywdzonych¹⁵. Brzmi on następująco: „Państwa członkowskie, zgodnie z podstawowymi zasadami swoich systemów prawnych, podejmują niezbędne środki w celu zapewnienia, by właściwe organy krajowe były uprawnione do odstąpienia od ścigania lub nakładania sankcji na ofiary handlu ludźmi za ich udział w działalności przestępczej, do której zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji tego, iż stały się ofiarami czynów, o których mowa w art. 2”.

Nie jest to rozwiązanie stosowane powszechnie. Przykładowo przez wiele lat w USA uznawano prostytuujących się nieletnich za przestępców, nie za ofiary handlu ludźmi. Jak zauważa profesor Zbigniew Lasocik, ma to związek z mentalnością społeczeństwa¹⁶. W Stanach Zjednoczonych prostytutka jest niemal całkowicie zakazana, jest to zjawisko potępiane. W tamtejszym porządku prawnym, na poziomie federalnym, nie występuje klauzula niekaralności. Z tego powodu większość stanów poszukuje innych sposobów chronienia nieletnich ofiar, głównie przed aresztem.

W roku 2003 odbyła się sprawa dwunastoletniej dziewczynki oskarżonej o prostytuowanie się, co stanowi czyn zabroniony prawem stanu Nowy Jork. Nie był to przypadek odosobniony. Wiele prostytuujących się w tamtym czasie dzieci trafiło do aresztu. W obronę dziecka zaangażowała się organizacja The Legal Aid Society. Miała miejsce kampania społeczna, w której przekonywano, że dziewczynka ze względu wiek nie mogła wyrazić zgody na stosunki seksualne, w związku z czym nie ona popełniła przestępstwo. Niestety przyjęta linia obrony, pomimo logicznego uzasadnienia, okazała się nieskuteczna. Zgodnie ze ówczesnym stanowym prawem karnym nieletni był zdolny do wyrażenia zgody na stosunek, za który otrzymywał zapłatę i musiał ponieść prawne konsekwencje takiego zachowania. Jednakże przypadek ten rozpoczął dyskusję nad problematyką karalności nieletnich za prostytutkę. W roku 2010

¹⁵ Art. 8 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 listopada 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz.U. UE. L. 2011, nr 101, poz. 1.

¹⁶ Z. Lasocik, *Protection of the Child Victims of Human Trafficking in the United States*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2021, t. XXX/5, s. 370.

w stanie Nowy Jork weszła w życie ustawa, zgodnie z którą prostytuującego się małoletniego nie należy traktować jak kryminalisty, lecz jako ofiarę przestępstwa. Pokrzywdzony musi jednak złożyć odpowiednie oświadczenie, w którym przedstawi swoją sytuację. Mankamentem tego rozwiązania jest jednak konieczność złożenia tego oświadczenia przez prawnika, co niewątpliwie wymaga poniesienia kosztów finansowych. Tak więc legislatura Nowego Jorku stworzyła pewien instrument ochrony (zwany *safe harbor*), jednak w rzeczywistości jest on bardzo ograniczony. Z czasem inne stany uchwałyły podobne ustawy. Z pewnymi trudnościami przyjęcie tego rozwiązania odbywało się w Kolorado.

W październiku 2010 r. miała miejsce sprawa *People of the State of Colorado v. Cardenas*¹⁷. Znacząco wpłynęła na zainteresowanie obywateli Kolorado problematyką handlu żywym towarem. Dziewiętnastoletni wówczas Dallas Cardenas został oskarżony o handel nieletnimi, zmuszanie ich do prostytucji, stręczycielstwo oraz gwałt. Stan faktyczny przedstawiał się następująco. W marcu 2010 r. oskarżony, wówczas osiemnastoletni, poznał ofiarę mającą lat siedemnaście. Nawiązali znajomość, kilkakrotnie spędzili noc w mieszkaniu mężczyzny. Jakiś czas później Dallas Cardenas złożył nastolatce propozycję współpracy w prowadzeniu pewnej działalności. Miał on zamieszczać w Internecie ogłoszenia, w których ofiara oferowała swoje umiejętności w zakresie wykonywania masażu. W rzeczywistości chodziło o świadczenie usług seksualnych. Pokrzywdzona przystała na tę ofertę współpracy, mając świadomość jaka działalność faktycznie będzie prowadzona. Pierwsze ogłoszenie zamieszczono w maju 2010 r. Wkrótce odezwały się pierwsze osoby zainteresowane ofertą. Oskarżony udzielał ofercie wskazówek co do kontaktu z klientami, ustalił także wysokość wynagrodzenia. Wszystkie zarobione przez nastolatkę pieniądze trafiały do niego, jej wydzielał jedynie pewną część. Wkrótce w proceder zaangażowana została także przyjaciółka ofiary, również w celu świadczenia usług seksualnych. Na skutek operacji funkcjonariuszy policji odkryto tę przestępczą działalność. Oskarżonego pogrążyły zeznania jednej z ofiar. Przy okazji wskazano osoby trzecie zaangażowane w cały proceder. Ława przysięgłych uznała oskarżonego winnym wszystkich postawionych zarzutów, w tym handlu ludźmi. Wyrokiem sądu pierwszej instancji został skazany na karę łączną 8 lat pozbawienia wolności. Sprawa zyskała rozgłos ze względu na wyrok Sądu Apelacyjnego, który uchylił wyrok sądu pierwszej instancji i postanowił oddalić zarzut handlu ludźmi. Czyn uznano co najwyżej za stręczycielstwo. Przychylnono się do argumentów obrony, która zwróciła uwagę, że miało miejsce wyrażenie zgody na odpłatne praktykowanie nierządu przez

¹⁷ Case Concerning Human Trafficking (The People of the State of Colorado, v. Dallas Cardenas), 2014, COA 35.

ofiary. W treści wyroku napisane jest, że zachowanie sprawcy nie wypełnia znamion przestępstwa handlu ludźmi. Określone są one w ustawie. Według sądu oskarżenie nie wykazało, że mamy do czynienia z takimi elementami, jak przekazanie prawnej lub faktycznej opieki nad dzieckiem (nieletnim) innej osobie na okres stały lub określony za uzyskanie korzyści majątkowej lub innej. Co istotne, akt prawny nie podaje definicji legalnej zawartych w nim pojęć, takich jak „sprzedaje” czy „wynajmuje”. Przedstawione dowody nie wskazują, by doszło do naruszenia dyspozycji przepisu dot. handlu ludźmi, gdyż nie zrealizowano wspomnianej „sprzedaży” ani „najmu”. Klienci płacili za usługi ofiary, nie za wynajem jej osoby. Jednakże taka postawa wymiaru sprawiedliwości wydaje się być nieuzasadniona, sprzeczna z ustaleniami protokołu z Palermo. Stany Zjednoczone ratyfikowały go w 2005 r. Zdaniem profesora Z. Lasocika przypadek ten obnażył słabość funkcjonującego prawa oraz brak możliwości wyegzekwowania płynących z niego gwarancji ochrony małoletnich ofiar¹⁸.

Ostatecznie jednak przedstawiciele obu stronnictw politycznych (republikanie i demokraci) doszli do konsensusu. 6 maja 2019 r. Senat uchwalił ustawę dotyczącą ochrony małoletnich ofiar handlu ludźmi¹⁹. Wprowadza ona między innymi bezkarność dzieci za prostytutkę, dzięki czemu automatycznie nie trafiają do aresztu. Nie są również karane za popełnione w tym czasie przestępstwa, jeżeli złożą odpowiednią deklarację, że działały pod przymusem. Stanowi to skorzystanie z przywileju *affirmative defense*, który nie ma odpowiednika w prawie polskim. Złożenie takiej deklaracji stwarza obowiązek dla funkcjonariuszy, by o przestępstwie poinformowali odpowiednie służby. Tak więc rozwiązanie zawarte w ustawie tworzy realny instrument pomocy o szerokim zakresie zastosowania. Oceniany jest jak najbardziej pozytywnie.

Podsumowanie

Godność jest wartością znajdującą się najwyżej w hierarchii. Przysługuje ona każdemu człowiekowi. Tuż za nią znajduje się wolność, która może być ograniczana w wyjątkowych sytuacjach. Jej znaczenie eksponowane jest szczególnie przy omawianiu przypadków bezprawnego ograniczania i pozbawiania człowieka prawa do decydowania o sobie. Przykładem tego jest nie-

¹⁸ Z. Lasocik, *Protection of the Child Victims of Human Trafficking in the United States...*, s. 361.

¹⁹ Bill of Colorado General Assembly, *Protections for Minor Human Trafficking Victims – concerning protections for minor human trafficking victims, and, in connection therewith, requiring a post-enactment review of the implementation of this act*, SB 19-185.

wolnictwo, które funkcjonowało przez niemal wszystkie epoki. Niewolnicy traktowani byli przedmiotowo, pełnili różne funkcje. Dopiero postanowienia Kongresu Wiedeńskiego przyniosły przełom w zmianie podejścia do tego zjawiska. Niestety wszystko wskazuje na to, że nie jest możliwa jego całkowita eliminacja. Współcześnie mianem niewolnictwa określane bywa przestępstwo handlu ludźmi. W dobie dynamicznych procesów migracji handel żywym towarem to temat ważny i aktualny. Został ujęty w wielu międzynarodowych aktach prawnych. Kluczowa jest Konwencja Ligi Narodów z 1926 r., podpisana w Genewie i nadal obowiązująca. Zarówno akty prawne, jak i doktryna proponują różne, zazwyczaj zbieżne, definicje pojęcia handlu ludźmi. Kwestia definicji jest istotna, gdyż tylko precyzyjne określenie pomoże w stworzeniu norm prawnych skutecznie penalizujących to zjawisko. To z kolei prowadzi do usprawnienia procedur skazywania sprawców. Definicja legalna pojawiła się w Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętym przez Zgromadzenie Ogólne NZ. Ponadto państwa i organizacje międzynarodowe podejmują próby zapobiegania procederowi oraz zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony pokrzywdzonym. Działania takie podjęły Organizacja Narodów Zjednoczonych czy NATO. Przestępstwo handlu żywym towarem w odniesieniu do osób nieletnich przybiera takie same formy jak w przypadku dorosłych ofiar. Dotyczy zazwyczaj eksploatacji prostytucji, pracy przymusowej lub przymusowego zebrania. Ważnym aspektem są regulacje dotyczące niekaralności dzieci, które są ofiarami handlu „żywym towarem”. Przybierają różną postać. W Europie przyjęto klauzulę niekaralności. Zawarta jest w artykule 8 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar. W ustawodawstwie USA mamy do czynienia z rozwiązaniami na poziomie stanowym. Wymienić tu można instytucję „bezpiecznej przystani” czy Ustawę stanu Kolorado z dnia 6 maja 2019 r.

Wszelkie aspekty problematyki przestępstwa handlu ludźmi, jak chociażby omawiana niekaralność ofiar, powinny być sukcesywnie rozwijane w ustawodawstwie. Jest to niezbędne dla zapewnienia skutecznej ochrony pokrzywdzonych i przeciwdziałania całemu procederowi.

Bibliografia

Bill of Colorado General Assembly, *Protections for Minor Human Trafficking Victims – concerning protections for minor human trafficking victims, and, in connection therewith, requiring a post-enactment review of the implementation of this act*, SB 19-185.

- Klebeko B., *Handel ludźmi jednym z największych współczesnych zagrożeń dla realizacji idei praw człowieka*, Kraków 2015.
- Lasocik Z., *Protection of the Child Victims of Human Trafficking in the United States*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2021, t. XXX/5.
- Nowak B., *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami* [w:] *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, red. Z. Lasocik, Warszawa 2006.
- Pawłowski M., *Międzynarodowe standardy ścigania handlu ludźmi i ochrony jego ofiar*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2014.
- Sońta K., *Przeciwdziałanie handlowi ludźmi w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2015.
- UNICEF: *Niemal 1/3 ofiar handlu ludźmi na świecie to dzieci*, <https://unicef.pl/co-robimy/aktualnosci/dla-mediow/unicef-niemal-1-3-ofiar-handlu-ludzmi-na-swiecie-to-dzieci> (dostęp: 13.05.2022).

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z 5 listopada 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, Dz.U. UE. L. 2011, nr 101, poz. 1.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Konwencja w sprawie niewolnictwa z 25 września 1926 r., Genewa, Dz.U. 1931, nr 4, poz. 21.
- Konwencja o prawach dziecka, Nowy Jork, 20 listopada 1989 r., Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka przyjęta i proklamowana przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 10 grudnia 1948 r.
- Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, Nowy Jork, 25 maja 2000 r., Dz.U. 2007, nr 76, poz. 494.
- Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, 15 listopada 2000 r., Dz.U. 2005, nr 18, poz. 160.

Orzecznictwo

- Case Concerning Human Trafficing (The People of the State of Colorado, v. Dallas Cardenas), 2014, COA 35.

Streszczenie

W dzisiejszych czasach handel ludźmi jest uznawany za nowoczesną formę niewolnictwa. Pomimo przyjęcia wielu ustaw, problem ten nadal stanowi wyzwanie do wyeliminowania. Praktycznie każdy może stać się ofiarą tego przestępstwa. Dotyczy to zwłaszcza nieletnich. Prawo międzynarodowe zawiera regulacje dotyczące szczegółowej definicji tego pojęcia oraz ochrony ofiar. Jeśli sprawa jest prawidłowo zdefiniowana, istnieje podstawa do stworzenia szczegółowej regulacji. Wtedy łatwiej jest skazać sprawcę na podstawie handlu ludźmi. Pewne problemy pojawiają się, gdy ofiara handlu ludźmi staje się przestępcą. Dzieje się tak ze względu na szczególne okoliczności, kiedy osoba działa pod przymusem. Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły dyrektywę w sprawie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi oraz ochrony jego ofiar. Zgodnie z jej art. 8 właściwe organy krajowe mają prawo odmówić ścigania oraz nakładania kar na ofiary handlu ludźmi za ich udział w działalności przestępczej, do

której popełnienia zostały zmuszone w bezpośredniej konsekwencji stania się ofiarą któregoś z czynów, o których mowa w art. 2 (tej dyrektywy). Zupełnie inaczej sytuacja wygląda jednak w systemie prawa amerykańskiego. Powszechną praktyką było traktowanie nieletnich uprawiających prostytucję jako przestępców. Dyskusja wokół kilku przypadków doprowadziła do uchwalenia przez polityków prawa, które traktuje te nieletnie jako ofiary, a nie przestępców. Wprowadzone rozwiązania rzeczywiście poprawiają ich sytuację.

Słowa kluczowe: międzynarodowe standardy praw człowieka; handel ludźmi jako współczesne niewolnictwo; nieletnie ofiary handlu ludźmi; międzynarodowe regulacje; ochrona ofiar; prostytucja małoletnich; ustawodawstwo Unii Europejskiej; klauzula niekarałości; ustawodawstwo Stanów Zjednoczonych.

Summary

Nowadays, human trafficking is considered to be a modern form of slavery. Even though many laws were adopted, the problem is still challenging to eliminate. Practically everyone can become a victim of this crime. This applies especially to the minors. International law includes regulations that concern specific definition of this term and the protection of victims. If the matter is defined correctly there is a foundation to create a detailed regulation. Then it is easier to convict the offender on the basis of human trafficking. Some problems occur when the victim of human trafficking becomes a criminal. It happens due to special circumstances, when the person acts under duress. The European Parliament and the Council of the European Union adopted a directive on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. According to its article 8, competent national authorities are entitled not to prosecute or impose penalties on victims of trafficking in human beings for their involvement in criminal activities which they have been compelled to commit as a direct consequence of being subjected to any of the acts referred to in Article 2 (of this directive). However, the situation is completely different in the US law system. It has been a common practice to treat minors involved in prostitution as offenders. Discussion around a couple of cases led politicians to pass the law that treats these minors as victims, not criminals. Implemented solutions improve their situation indeed.

Key words: international human rights standards; human trafficking as modern slavery; minor victims of human trafficking; international regulations; protection of victims; prostitution of minors; legislation of the European Union; non punishment clause; legislation of the United States.